

تدوین مدل شهادت‌طلبی بر اساس ویژگی‌های شخصیتی با نقش واسطه‌ای نگرش مذهبی

و عمل به باورهای مذهبی در دختران بسیجی

The Development of a Martyrdom-Seeking Model Based on Personality Traits with the Mediating Role of Religious Attitude and Practice of Religious Beliefs in Basiji¹ Girls

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۴/۰۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۲/۰۳

Imanifar, H.[✉]; Mostafaei, A.; Mahmoudi, S.

حمیدرضا ایمانی فر[✉]، علی مصطفایی^۱، سیروس محمودی^۲

Abstract

Introduction: This study was aimed at the development of a martyrdom-seeking model based on personality traits with the mediating role of religious attitude and practice of religious beliefs. Considering the importance of martyrdom and martyrdom-seeking in Islamic culture, especially in Shiism, studying the relationship between the personality component and the desire for martyrdom-seeking with the mediation of religious orientation and practice of religious beliefs can yield interesting and applicable results in various fields of study.

Method: In this descriptive-correlational study, 271 Basiji girls were selected from the community of active Basiji girls in Fasa, Iran using the convenience sampling method. The research instruments were the NEO Five-Factor Personality Inventory (short form), the Religious Attitude Questionnaire, the Practice of Religious Beliefs Questionnaire and a researcher-made martyrdom-seeking questionnaire.

Results: The results of the present study indicated that extroversion, agreeability and accountability have a direct positive effect and an indirect positive effect through the endogenous variables religious attitude and practice of religious beliefs on the desire for martyrdom-seeking, but flexibility had a significant direct and indirect negative effect on the desire for martyrdom-seeking. Also, no direct and indirect relationship was observed between the exogenous variable neuroticism and the desire for martyrdom-seeking.

Conclusion: The developed martyrdom-seeking model, based on the exogenous variable personality and endogenous variables religious attitude and practice of religious beliefs, could explain 75% of the martyrdom-seeking changes of the model, which indicates the fit of the model.

Key words: martyrdom-seeking, five personality traits, religious attitude, practice of religious beliefs.

چکیده

مقدمه: پژوهش حاضر با هدف ارائه مدلی از شهادت‌طلبی بر اساس ویژگی‌های شخصیتی با نقش واسطه‌ای نگرش مذهبی و عمل به باورهای مذهبی انجام گرفت. با توجه به اهمیت شهادت و شهادت‌طلبی در فرهنگی اسلامی به خصوص تشیع، بررسی رابطه مؤلفه شخصیت با میل به شهادت‌طلبی با واسطه گرایش به دین و عمل به باورهای دینی، می‌تواند نتایج جالب و قابل‌کاربردی در حوزه‌های مختلف مطالعاتی به‌دست دهد.

روش: در این پژوهش توصیفی - همبستگی، ۲۷۱ دختر بسیجی به‌صورت دردسترس از جامعه دختران بسیجی فعال شهرستان فسا انتخاب شدند. ابزار پژوهش پرسشنامه‌های فرم کوتاه پنج‌عاملی شخصیت نئو، پرسشنامه نگرش مذهبی، عمل به باورهای مذهبی و پرسشنامه محقق‌ساخته شهادت‌طلبی بود.

نتایج: نتایج پژوهش حاضر نشان داد که برون‌گرایی، توافق‌پذیری و مسئولیت‌پذیری بر میل به شهادت اثر مثبت مستقیم و غیرمستقیم به‌واسطه متغیرهای درون‌زای نگرش مذهبی و عمل به باورهای مذهبی دارد، اما انعطاف‌پذیری بر میل به شهادت اثر منفی مستقیم و غیرمستقیم معنی‌داری دارد. همچنین بین متغیر برون‌زای نروزرگرای ارتباط مستقیم و غیرمستقیمی با میل به شهادت‌طلبی مشاهده نشد.

بحث: مدل شهادت‌طلبی ارائه‌شده، بر اساس متغیرهای برون‌زای شخصیت و درون‌زای نگرش مذهبی و عمل به باورهای مذهبی، توانست ۷۵ درصد از تغییرات شهادت‌طلبی مدل را تبیین نماید که نشان‌دهنده برازندگی مدل است.

کلیدواژه‌ها: شهادت‌طلبی؛ پنج عامل شخصیت؛ نگرش مذهبی؛ عمل

1. A member of IRGC Basij (Mobilization) Force

[✉] **Corresponding Author:** Assistant Professor of Psychology and Educational Sciences, Payam-e Noor University.

E-mail: imanifar@gmail.com

[✉] استادیار گروه روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه پیام نور

۱. استادیار گروه روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه پیام نور

۲. استادیار گروه روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه پیام نور

مقدمه

شهادت و شهادت‌طلبی از موضوعات و مسائل قرآنی و حدیثی بسیار مقدس دینی است. ارزش شهادت از اصول مهم اسلامی و از ضروریات دین اسلام است. بنابراین، شهادت‌طلبی باید به‌درستی شناخته شود. شهید مرتضی مطهری (۱۳۵۷)، در تبیین و ارزش شهادت می‌نویسد: مرگی شهادت است که انسان باتوجه‌به خطرات احتمالی یا ظنی یا یقینی فقط به‌خاطر هدف مقدس و انسانی و به تعبیر قرآن «فی سبیل الله» رخ دهد. شهادت دو رکن دارد: یکی اینکه در راه خدا و فی سبیل الله باشد؛ یعنی هدف مقدس باشد و انسان بخواهد جان خود را فدای هدف نماید. دیگر اینکه آگاهانه صورت گرفته باشد. شهادت، ایستادگی آگاهانه و مقاومت هوشیارانه در راه هدف مقدس است، یا به‌عبارتی‌دیگر، فداکردن آگاهانه تمام هستی خود در راه هدف مقدس است. شهادت یعنی مجموعه باورها، آگاهی‌ها، آداب، اعتقادات و اعمالی که موجب وصول انسان به عالی‌ترین درجه کمال، یعنی مرگ آگاهانه در راه خدا می‌شود (آقامحمدی و مقدمی، ۱۳۹۰).

خداوند در آیات مختلف قرآن مجید از شهادت‌طلبی بحث می‌کند. قرآن می‌فرماید: اگر در راه خدا کشته شوند، آموزش و رحمت خدا برای آنان است که بهتر از هر چیزی است که انسان‌ها جمع می‌کنند (آل‌عمران/۱۵۷) و اگر پس از مهاجرت فی سبیل الله کشته شوند، خداوند به آنها رزق نیکو می‌دهد و به جایگاهی که می‌پسندند، وارد می‌کند (حج/۵۸). کشته‌شدگان در راه خدا مرده نیستند، بلکه آنها زنده‌اند، ولی ما درک نمی‌کنیم (بقره/۱۵۴)، و شهیدان در نزد پروردگارشان روزی می‌گیرند (آل‌عمران/۱۶۹). کسی که در راه خدا بجنگد، کشته شود یا پیروز شود، اجرش عظیم است (نسا/۷۴). کسانی که مهاجرت

کردند و از خانه‌هایشان بیرون رانده شدند و آزار دیدند و جنگیدند و کشته شدند، گناهانشان را می‌پوشانیم و داخل بهشتی می‌کنیم که زیر درختانش، نهر جاری است و پاداش نیک در نزد خداوند است (آل‌عمران / ۱۹۵).

از دیدگاه روان‌شناسان، تمایل انسان به جاودانگی، فرد در حال مرگ را دچار آسیب‌های زیادی می‌کند. ترس از مرگ همراه با نشانگان جسمی و فیزیکی و نگرانی‌های روان‌شناختی، طی مراحل مرگ می‌باشد. زیرا مرگ، روبه‌روشدن با بزرگ‌ترین مشکل و حادثه زندگی و پذیرش اجباری آن است (کوبلر راس، به‌نقل از وینگر^۱ و همکاران، ۲۰۱۰). انسان به جاودانگی تمایل دارد و در این راه تلاش بسیار می‌کند، لذا از نابودی و نیستی می‌ترسد. تلاش برای کشف اکسیر جوانی، مبارزه با بیماری‌های مهلک و نهایتاً مومیایی کردن به امید بازگشت، از نشانه‌های ترس از نیستی و تمایل به جاودانگی است. کارسازترین حیطة شیطان برای فریب حضرت آدم نیز خلود و جاودانگی بود (طه/۱۲۰) و با وعده خلود آنان را به عصیان کشاند (اعراف/۲۷).

بکمن^۲ (۱۹۹۳)، مدلی سه‌مرحله‌ای را از فرایند مردن پیشنهاد کرده است. وی معتقد است زمانی که افراد با تهدید مرگ روبه‌رو می‌شوند، باتوجه‌به ویژگی‌های شخصیتی‌شان و روشی که در گذشته با مشکلات روبه‌رو می‌شدند و مقابله می‌کردند، واکنش نشان می‌دهند. از این‌رو، افراد در حال مرگ، فرایند مرگ را در مراحل قابل تشخیص و مجزا نشان نمی‌دهند. بنابراین، هیجانات بیمار را باید با ساختار شخصیتی و توان مقابله‌ای گذشته فرد بیمار مورد بررسی قرار داد. بکمن دو اصل اساسی را برای مدل سه‌مرحله‌ای خود بیان می‌کند. اصل اول: مجموع هیجانات و پاسخ‌های داده‌شده شخص در حال مرگ، ویژگی‌های شخصیتی

مطالعات تجربی، نشان دهنده روابط معنی‌دار مذهب، معنویت و سلامت و شخصیت هستند (هیلز^۸ و همکاران، ۲۰۰۴). درباره نقش و اهمیت مذهب و معنویت در سلامتی و شخصیت، علاقه رو به رشدی وجود دارد (موریرا^۹ و همکاران، ۲۰۰۶). آقاییوسفی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی به پیش‌بینی‌کننده‌های شخصیتی گرایش به دین پرداختند، نتایج نشان داد که عامل شخصیت با وجدان‌بودن با خرده‌مقیاس پیشرفت‌طلبی و خویش‌داری، عمل به باورهای مذهبی را پیش‌بینی می‌کند و عامل شخصیت دلپذیربودن با خرده‌مقیاس نوع‌دوستی و میان‌روی نیز توانست عمل به باورهای مذهبی را پیش‌بینی نماید.

در یک مطالعه فراتحلیلی، ساراوگلو^{۱۰} (۲۰۰۲)، رابطه چشمگیری بین معنویت و پنج عامل بزرگ شخصیتی پیدا کرد. وی نشان داد که معنویت با برون‌گرایی، دلپذیربودن، وجدان‌گرایی و تجربه‌پذیری رابطه مثبت دارد، ولی با روان‌نژندخویی رابطه منفی دارد. در یک فراتحلیل جدید هنینگزگارد و آرنائو^{۱۱} (۲۰۰۸)، نیز نتایجی مشابه با فراتحلیل ساراوگلو (۲۰۰۲)، بدست آورد، به طوری که معنویت با برون‌گرایی، دلپذیر بودن، وجدان‌گرایی و تجربه‌پذیری رابطه مثبت داشت ولی با روان‌نژندگرایی رابطه منفی داشت.

وینک^{۱۲} و همکاران (۲۰۰۷)، نیز در یک پژوهش طولی به مطالعه مذهبی‌بودن، معنویت‌گرایی و شخصیت پرداختند. نتایج در نمونه ۲۰۹ زن و مرد شرکت‌کننده نشان داد که مذهبی‌بودن رابطه مثبتی با وجدان‌گرایی و توافق‌گرایی دارد و معنویت رابطه مثبتی با انعطاف‌پذیری در بزرگسالی دارد. مدل‌های طولی نشان داد که وجدان‌گرایی و انعطاف‌پذیری در نوجوانی به‌طور معنی‌داری مذهبی‌بودن و معنویت‌گرایی در بزرگسالی را پیش‌بینی می‌کند. به نظر آنها شخصیت مذهبی‌بودن و معنویت‌گرایی در

او را به‌نمایش می‌گذارند که به شکل فرایند و مراحل مرگ نیستند و اصل دوم: طی فرایند مردن، پیشرفت فرد در طی کردن فرایند مرگ، بستگی به تمیز هیجانات قابل حل و غیرقابل حل دارد.

شنیدمن (به نقل از: سیگلمن^۳، ۱۹۹۹)، درباره فرایند مرگ تأکید می‌نماید احتمالاً تعامل پیچیده‌ای از هیجانات و تفکرات نوسان‌دار پذیرش و انکار مرگ که دائماً به یکی از طرفین پذیرش و انکار، میل می‌نماید، وجود دارد. اما برای فهم اینکه کدام یک از جریان پذیرش یا انکار، هیجان مسلط بر بیمار رو به مرگ خواهد شد، بستگی به شخصیت قبلی فرد در زندگی، سبک‌های مقابله‌ای او در مقابله با وحشت و مشکلات، شرایط فردی و محیطی دارد (سیگلمن، ۱۹۹۹).

شخصیت هر فرد نیز متأثر از فرهنگ، دین و ارتباطات است. فرهنگ و نوع ارتباطات در جامعه در شکل‌گیری شخصیت افراد، نقش اساسی دارد. رابطه بین شخصیت و دین، یکی از بحث‌های عمده و محوری در روان‌شناسی است. شخصیت هدف‌نهایی همه بررسی‌های مربوط به انسان است؛ چراکه شناخت انسان و نحوه تربیت وی را می‌توان جزء مهم‌ترین مسائلی دانست که در همه عصرها، کلیه رشته‌های علوم انسانی به دنبال بررسی آن بوده‌اند. در این میان، بررسی رابطه این مولفه اساسی با دین می‌تواند نتایج جالب و کاربردی به‌دست دهد (رالف^۴ و همکاران، ۱۹۹۶). نتایج تحقیقات مالیک^۵ و همکاران (۲۰۱۵)، و چلان^۶ و همکاران (۲۰۱۱) نشان داد که رابطه مثبت و معنی‌داری بین معنویت و شخصیت و عمل به باورهای دینی وجود دارد. آنترانتر^۷ و همکاران (۲۰۱۰)، در پژوهش خود نشان داد که افراد دارای جهت‌گیری معنوی هنگام مواجهه با جراحی، به درمان بهتر پاسخ می‌دهند و به شکل مناسب‌تری با آسیب‌دیدگی کنار می‌آیند.

مؤلفه شخصیت با میل به شهادت‌طلبی با واسطه نگرش مذهبی و عمل به باورهای مذهبی، می‌تواند نتایج قابل‌توجه و کاربردی در حوزه‌های مختلف مطالعاتی به‌دست دهد. از این‌رو، سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که آیا ویژگی‌های شخصیت می‌تواند با نقش واسطه‌گرایی به مذهب و عمل به باورهای مذهبی، میل به شهادت‌طلبی را پیش‌بینی نماید؟ و متغیرهای شخصیتی و دینی تحقیق، چه اندازه می‌تواند مدل شهادت‌طلبی را تبیین نماید؟

روش

جامعه آماری این تحقیق توصیفی - همبستگی، کلیه ۹۹۰ دختر بسیجی فعال شهر فسا بین سنین ۱۶ تا ۳۰ سال بود. به‌علت محدودیت‌های پژوهشی با روش نمونه‌گیری دردسترس، ۲۷۱ نفر دختر بسیجی از جامعه دختران بسیجی شهرستان فسا انتخاب شدند. این تعداد نمونه با جدول مورگان مطابقت دارد و معرف جامعه، برآورد می‌شود. همچنین در زمینه مناسب‌بودن حجم نمونه، گال و همکاران (۱۳۸۳) نیز خاطرنشان می‌کنند که در تحلیل‌های رگرسیون و تحلیل مسیر، مطلوب آن است که در برابر هر متغیر وارد معادله شده، ۱۵ - ۲۰ نفر آزمودنی، انتخاب شوند. با توجه به اینکه در این تحقیق در مجموع هشت متغیر مورد تحلیل قرار گرفت، حجم نمونه پژوهشی در تحلیل مسیر تحقیق حاضر، مناسب است. در این پژوهش به‌منظور جمع‌آوری داده‌ها از ابزار زیر استفاده شده است.

پرسشنامه پنج‌عاملی شخصیت نئو (فرم کوتاه): فرم کوتاه پرسشنامه شخصیتی نئو، پنج ویژگی شخصیتی روان‌آزردگی، برون‌گرایی، گشودگی، موافق‌بودن و باوجدان‌بودن را مورد سنجش قرار می‌دهد. نتایج چندین مطالعه حاکی از آن است که خرده‌مقیاس‌های

سال‌های بعدی زندگی شکل می‌گیرد که مستقل از مذهبی‌شدن اجتماعی اولیه است. دوریز و سوننس^{۱۳} (۲۰۰۶) در پژوهش خود نشان دادند که تفاوت‌ها در شخصیت و شکل‌گیری هویت می‌تواند تعیین‌کننده‌گرایی‌های مذهبی باشد. نتایج پژوهش دوریز^{۱۴} (۲۰۰۲)، نشان داد که توافق‌گرایی، وجدان‌گرایی و انعطاف‌پذیری، رابطه معنی‌دار و مثبتی با دینداری در مسیحیان بلژیکی دارد.

از طرف دیگر، تحقیقات به ارتباط مثبت بین کاهش درد و رنج مرگ با میزان مذهبی‌بودن فرد اشاره دارند. جوامعی که اعمال مذهبی بیشتری انجام می‌دهند، اضطراب به مرگ کم‌تری دارند (داف و هنگ^{۱۵}، ۱۹۹۵). افرادی که انگیزه مذهبی درونی دارند، اضطراب مرگ کم‌تری دارند (تورسون و پاول^{۱۶}، ۱۹۹۳). اعتقاد قوی‌تر به دنیای پس از مرگ نیز با شدت اضطراب مرگ ارتباط منفی دارد (رشت^{۱۷} و همکاران، ۱۹۹۹).

فیدر (به‌نقل از رز^{۱۸} و همکاران، ۲۰۰۵)، در مطالعه روی دانشجویان روان‌شناسی، رابطه مثبتی بین عدم انعطاف‌پذیری و نگرش‌های مذهبی، به‌دست آورد. امرای^{۱۹} و همکارانش (۲۰۱۱)، ارتباط میان ویژگی‌های شخصیتی و معنویت دانشجویان را مورد بررسی قرار دادند. یافته‌ها نشان داد که میان خصومت، پرخاشگری و معنویت، ارتباط منفی وجود دارد. همچنین میان ویژگی‌های شخصیتی هوشیاری، پذیرش و برون‌گرایی با معنویت ارتباط مثبتی یافت شد. بل^{۲۰} و همکاران (۲۰۱۲) و مکنیل^{۲۱} (۲۰۱۶) در تحقیقاتشان، بر تأثیر معنویت در مقابله با بیماری تأکید دارند.

با وجود اهمیت شهادت و شهادت‌طلبی در فرهنگ اسلامی به‌خصوص تشیع، تحقیقات بسیار کم و ناچیزی در این باره انجام شده است. بررسی رابطه

مذهبی و غیرمذهبی با ضریب اعتبار ۰/۸۴ و ۰/۷۸ به‌دست آمده است (گلزاری، ۱۳۷۹).

پرسشنامه نگرش مذهبی: منظور از نگرش مذهبی میزان مذهبی‌بودن فرد از دیدگاه خود او، خانواده و آشنایان و همکاران و افراد غریبه است (خدایاری فر و همکاران، ۱۳۷۹)، کاربرد نهایی این مقیاس که توسط خدایاری و همکاران (۱۳۷۹) تهیه شده است، دارای ۴۰ سؤال پنج‌گزینه‌ای که شامل ابعاد اساسی اعتقادی را که شامل جهان بینی و ایدئولوژی است، اندازه می‌گیرد و به روش درجه‌بندی لیکرت نمره‌گذاری شده و گزینه‌ها شامل کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم می‌باشد. به‌منظور بررسی همسانی درونی ابزار اندازه‌گیری از فرمول آلفای کرونباخ استفاده و ضریب ۰/۹۵ به‌دست آمده که نشان‌دهنده پایایی بالای این آزمون است. ازسوی‌دیگر، برای تعیین میزان روایی پرسشنامه، از روایی سازه بهره گرفته شد که بدین‌منظور از یک‌سو بین میانگین نمرات دانشجویان سهمیه شاهد و سهمیه مناطق و ازسوی‌دیگر، بین میانگین نمرات طلاب حوزه علمیه قم و دانشجویان دانشگاه صنعتی شریف در پاسخ به این آزمون که از لحاظ سایر شرایط به‌جز نگرش‌های مذهبی مشابه بودند، با استفاده از آزمون t مستقل مقایسه شدند و معنی‌داربودن تفاوت میانگین‌های آنها ($p < 0/001$) توسط سازندگان این مقیاس به‌عنوان شاهدهی از روایی سازه پرسشنامه و اینکه این ابزار به‌طور قابل‌قبولی توانسته بین گروه‌های فوق‌تمایز قائل شود، تعبیر شده است (خدایاری و همکاران، ۱۳۷۹).

پرسشنامه شهادت‌طلبی: این پرسشنامه محقق ساخته ۱۳ سؤالی در مقیاس لیکرت (بسیار موافقم تا بسیار مخالفم) با هدف سنجش شهادت‌طلبی و میل به شهادت روی دختران بسیجی شهرستان فسا مورد ارزیابی روایی و پایایی قرار گرفت. روایی صوری و

آن از همسانی درونی خوبی برخوردارند. مک کرا و همکاران (۲۰۰۲)، اظهار می‌کنند که ابزار کوتاه‌شده نثو با فرم کامل آن مطابقت دقیقی دارد، به‌گونه‌ای که مقیاس‌های فرم کوتاه، همبستگی بالاتر از ۰/۶۸ را با مقیاس‌های فرم کامل دارا می‌باشد. کاستا و مک کرا^{۲۲} (۱۹۹۲)، گزارش می‌کنند که روایی پنج عامل نثو براساس همبستگی با ارزیابی‌های همسر و همسالان، به‌ترتیب در دامنه‌ای از ۰/۴۴ برای باوجدان‌بودن تا ۰/۶۵ برای گشودگی قرار دارد.

در ایران نیز روایی و پایایی این ابزار، چندین بار مورد تأیید قرار گرفته است (گروسی فرشی، ۱۳۸۰). اما فرم کوتاه آن نیز توسط انیسی و همکاران (۱۳۹۰) مورد سنجش روایی و پایایی قرار گرفت. نتایج آلفای کرونباخ نشان داد که باوجدان‌بودن، روان‌آزردگی، موافق‌بودن و برون‌گرایی به‌ترتیب دارای آلفای ۰/۸۳، ۰/۸۰، ۰/۶۰ و ۰/۵۸ بود اما آلفای گشودگی ۰/۳۹ به‌دست آمد.

پرسشنامه عمل به باورهای مذهبی (پرسشنامه معبد): منظور از عمل به باورهای مذهبی، میزان عمل به باورهای دینی توسط خود فرد است (گلزاری ۱۳۷۹)، آزمون عمل به باورهای مذهبی، در سال ۱۳۷۹ ازسوی گلزاری ساخته شده است و دارای ۲۵ ماده است که عمل به باورهای دینی را اندازه می‌گیرد. مواد آزمون در چهار حوزه عمل به مستحبات، فعالیت‌های مذهبی، درنظرگرفتن مذهب در تصمیم‌گیری‌ها و انتخاب‌های زندگی قرار دارد. این آزمون روی ۸۹۴ دانشجو (۶۲۱ دختر و ۲۷۳ پسر) و ۵۲ زندانی (۲۵ دختر و ۲۵ پسر) جمعا ۹۴۷ نفر اجرا شده است. پایایی این آزمون ازطریق بازآزمایی و دونیمه‌کردن به‌ترتیب ۰/۷۶ و ۰/۹۱ به‌دست آمده است که آزمون یادشده به لحاظ اعتبار محتوا (صوری و منطقی) در سطح بالاست. اعتبار وابسته به ملاک این آزمون ازطریق مقایسه افراد

محتوایی این پرسشنامه توسط سه تن از اساتید علوم تربیتی و روان‌شناسی و سه تن از اساتید حوزه علمیه مورد تأیید قرار گرفت. روایی هم‌زمان آزمون با پرسشنامه فرهنگ و شهادت طریحی و صمدی (۱۳۹۵)، ۰/۸۷ به‌دست آمد، که قابل قبول می‌باشد. پایایی آزمون نیز به روش بازآزمایی و به فاصله یک هفته، روی ۳۰ دختر بسیجی فعال ۰/۹۲ به‌دست آمد. همچنین همسانی درونی آزمون با روش آلفای کرونباخ روی ۲۷۱ آزمودنی ۰/۸۱ به‌دست آمد که نشان از پایایی و روایی قابل قبول آزمودنی دارد.

یافته‌ها

برای بررسی روابط علی میان متغیرهای پژوهش از روش تحلیل مسیر استفاده شده است. در جدول شماره ۱ شاخص‌های توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش ارائه شده است. برای مفروضه‌های بهنجاری بودن متغیرها، می‌توان به سراغ کجی و کشیدگی آنها رفت. همان‌طور که در جدول شماره ۱ مشاهده می‌شود، باتوجه به مقادیر به‌دست آمده کجی و کشیدگی برای متغیرهای پژوهش که بین ۲- و ۲+ قرار دارد. توزیع تمامی متغیرها بهنجار است.

جدول ۱. شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	کجی	کشیدگی
نوروزگرایی	۳۵/۰۴	۴/۱۳	۰/۶۸	۱/۰۶۵
برون‌گرایی	۳۵/۰۳	۷/۰۷	۰/۱۳	۰/۳۷۴
انعطاف	۳۸/۵۷	۵/۰۶	۰/۱۱۸	۰/۴۶
توافق‌پذیری	۴۱/۹۲	۷/۱۶	۰/۵۰	۰/۴۳
با وجدان بودن (مسئولیت‌پذیری)	۴۴/۷۸	۶/۴۷	۰/۱۹	۰/۷۸
نگرش مذهبی	۱۷۲/۵	۵۱/۷۵	۰/۸۶	۰/۳۲
عمل به باورهای دینی	۹۱/۹۷	۳۱/۲۳	۰/۰۲۳	۰/۶۳
شهادت‌طلبی	۴۷/۳۰	۱۳/۹۰	۰/۷۱۳	۰/۶۰

باتوجه به اینکه ماتریس همبستگی مبنای متغیرهای بررسی شده در این پژوهش در جدول تجزیه و تحلیل مدل‌های علی است، ماتریس همبستگی شماره ۲ آمده است.

جدول ۲. ماتریس همبستگی بین متغیرهای تحقیق

متغیر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
نوروزگرایی	۱							
برون‌گرایی	-۰/۰۸۵	۱						
انعطاف	۰/۰۴۴	**۰/۰۲۹۵	۱					
توافق	۰/۰۶۳	**۰/۱۱۲	**۰/۰۶۰	۱				
با وجدان بودن	۰/۰۷۷	۰/۰۸۴	**۰/۱۲۷	**۰/۲۸۲	۱			
نگرش	۰/۰۸۷	**۰/۲۳۷	۰/۰۵۰	**۰/۳۴۵	**۰/۳۹۱	۱		
عمل	۰/۰۳۷	۰/۰۴۱	۰/۰۲۹	**۰/۱۹۴	**۰/۴۵۸	**۰/۵۰۶	۱	
شهادت‌طلبی	۰/۰۸۰	**۰/۲۴۰	**۰/۱۷۷	**۰/۵۸۶	**۰/۴۴۴	**۰/۷۳۹	**۰/۵۴۷	۱

مطابق جدول شماره ۳ توافق (۰/۴۳۶) و نگرش مذهبی (۰/۴۰۵) بیشترین اثر مستقیم را بر شهادت‌طلبی داشته است و مسئولیت‌پذیری (۰/۰۸۵) با کم‌ترین اثر مستقیم مثبت و انعطاف‌پذیری (۰/۰۸۴-) با کم‌ترین اثر مستقیم منفی بر شهادت‌طلبی داشته است. همچنین مسئولیت‌پذیری (۰/۲۱۹) و توافق (۰/۱۷۴) بیشترین اثر غیرمستقیم را بر شهادت‌طلبی داشته‌اند، و انعطاف‌پذیری (۰/۰۶۸) کم‌ترین اثر غیرمستقیم مثبت و انعطاف‌پذیری (۰/۰۶۸-) اثر غیرمستقیم منفی را بر شهادت‌طلبی داشته است.

باتوجه به جدول شماره ۲ که ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش نشان می‌دهد، مشاهده می‌شود که به جز نوروزگرایی بقیه متغیرها با شهادت‌طلبی همبستگی معنی‌داری دارد، همچنین به جز توافق‌پذیری به عمل با باورهای دینی و نگرش به دین و همچنین برون‌گرایی با عمل به باورهای دینی، بقیه متغیرها با یکدیگر رابطه معنی‌داری دارند.

در این پژوهش بررسی هم‌زمان فرضیه‌ها در قالب مدل اولیه به روش رگرسیون صورت می‌گیرد. برای ارزیابی مدل فرضی پژوهش از روش بیشینه احتمال به برآورد پارامترها پرداخته می‌شود. مؤلفه‌های برآوردشده شامل ضرایب اثر مستقیم و غیرمستقیم و اثر کل است.

جدول ۳. اثرات مستقیم، غیرمستقیم و کل متغیرهای پژوهش

اثر کل	اثرات غیرمستقیم استاندارد	اثرات مستقیم استاندارد	مسیر
۰/۲۶۴	—	**۰/۲۶۴	برون‌گرایی بر نگرش
۰/۱۰۳	۰/۱۰۳	—	برون‌گرایی بر عمل
۰/۲۹۵	۰/۱۲۸	**۰/۱۶۶	برون‌گرایی بر شهادت
-۰/۱۳۹	—	*-۰/۱۳۹	انعطاف‌پذیری بر نگرش
-۰/۰۵۴	-۰/۰۵۴	—	انعطاف‌پذیری بر عمل
-۰/۱۵۲	-۰/۰۶۸	*-۰/۰۸۴	انعطاف‌پذیری بر شهادت‌طلبی
۰/۳۵۸	—	**۰/۳۵۸	توافق بر نگرش
۰/۱۴۰	۰/۱۴۰	—	توافق بر عمل
۰/۶۱۰	۰/۱۷۴	**۰/۴۳۶	توافق بر شهادت
۰/۳۲۲	—	**۰/۳۳۲	باوجدان‌بودن بر نگرش
۰/۴۳۱	۰/۱۲۶	**۰/۳۰۶	باوجدان‌بودن بر عمل
۰/۳۰۴	۰/۲۱۹	**۰/۰۸۵	باوجدان‌بودن بر شهادت‌طلبی
۰/۳۹۰	—	**۰/۳۹۰	نگرش بر عمل
۰/۴۸۵	۰/۰۸	**۰/۴۰۵	نگرش بر شهادت
۰/۲۰۵	—	**۰/۲۰۵	عمل بر شهادت

زا و برون‌زای موجود در مدل تبیین می‌شود. علاوه بر این میزان واریانس تبیین‌شده نگرش مذهبی و عمل به باورهای مذهبی به ترتیب ۰/۳۳۱ و ۰/۳۳۴ می‌باشد.

همان‌طور که در جدول شماره ۴ مشاهده می‌شود، میزان واریانس تبیین‌شده شهادت‌طلبی در این پژوهش برابر با ۰/۷۵۱ است که نشان می‌دهد ۷۵ درصد از تغییرات شهادت‌طلبی توسط متغیرهای درون

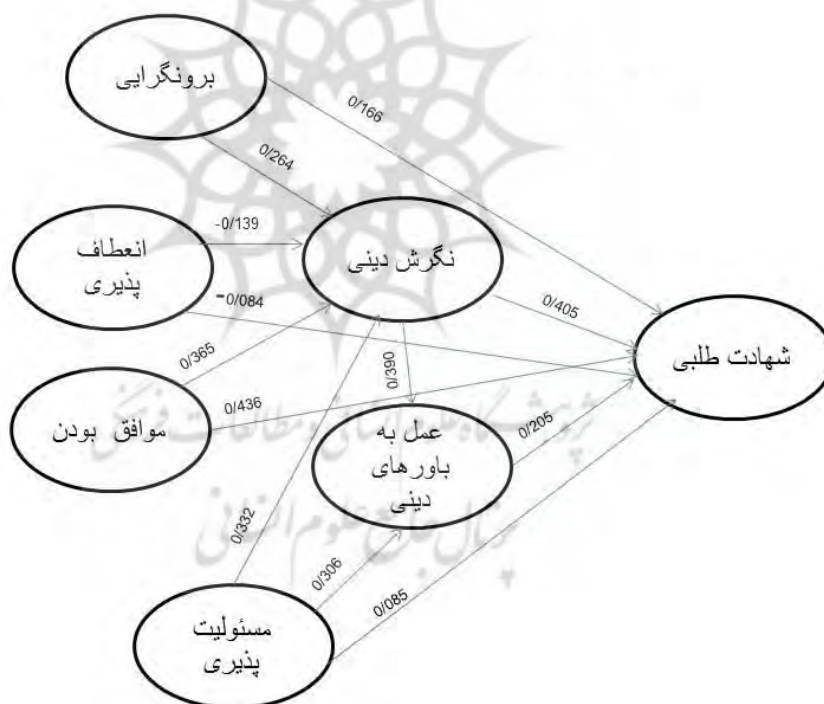
جدول ۴. واریانس تبیین‌شده متغیرهای پژوهش

متغیر	واریانس تبیین‌شده R ²
نگرش	۰/۳۳۱
عمل	۰/۳۴۱
شهادت‌طلبی	۰/۷۵۱

در ادامه باتوجه‌به مؤلفه‌های ارائه‌شده در جدول شماره ۵ الگوی برازش‌شده شهادت‌طلبی همراه با مشخصه‌های برازندگی ارائه می‌شود. همان‌طورکه مشاهده می‌شود، کلیه شاخص‌های برازندگی نشان‌دهنده یک مدل برازنده است.

جدول ۵. مشخصه‌هایی نکویی برازندگی مدل پیش‌بینی شهادت‌طلبی

CFI	NFI	RMSEA	AGFI	GFI	P-value	22fff	df	χ^2
۰/۹۹۴	۰/۲۸۲	۰/۰۵۱	۰/۹۵۷	۰/۹۹۱	۰/۰۶۶	۱/۹۷۳	۶	۱۱/۸۳۵

شکل ۱. نحوه اثرگذاری متغیرهای مستقل بر شهادت‌طلبی

مثبت مستقیم و غیرمستقیم به‌واسطه متغیرهای درون‌زای نگرش مذهبی و عمل به باورهای مذهبی دارد، اما انعطاف‌پذیری بر میل به شهادت اثر منفی

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که برون‌گرایی، توافق‌پذیری و مسئولیت‌پذیری بر میل به شهادت اثر

باورهای مذهبی و نگرش مذهبی دارد. نتایج تحقیق حاضر با تحقیقات پیشین مانند دوریز و سوننس (۲۰۰۶)، هلند^{۳۳} (۲۰۱۶) و آقاییوسفی و همکاران (۱۳۹۳) همسو می‌باشد. بعد توافق با صفاتی همچون همکاری، گذشت، مهربانی، همدردی، خوش‌مشربی و اعتماد توصیف می‌شود (مک کری و همکاران، ۱۹۹۲)، از این‌رو، نتایج تحقیق حاضر همسو با تحقیقات گذشته نشان می‌دهد که صفت فوق‌بیشترین پیش‌بینی‌کننده نگرش مذهبی، عمل به باورهای مذهبی و شهادت‌طلبی در دختران بسیجی می‌باشد.

در راستای تبیین این یافته می‌توان گفت افراد توافق‌پذیر دارای ویژگی‌هایی از قبیل اعتماد، رک‌گویی، نوع‌دوستی، همراهی، تواضع و دلسوز بودن هستند. همچنین این افراد دارای ویژگی‌های کمک‌کردن و حس همدردی هستند و دیگران را نیز همچون خود می‌بینند و پیوندشان با دیگران، زود جوش می‌خورد. براساس پیوندهای بالا در سطح جامعه در این افراد باعث ایجاد عمل به باورهای مذهبی می‌شود.

همچنین نتایج تحقیق حاضر نشان داد که بعد مسئولیت‌پذیری و باوجدان بودن بر نگرش مذهبی، عمل به باورهای مذهبی و شهادت‌طلبی اثر مستقیم دارد. نتایج تحقیق حاضر نیز همسو با تحقیقات پیشین همانند وینک و همکاران (۲۰۰۷)، دوریز (۲۰۰۲)، مک کری و همکاران (۱۹۹۲) و آقاییوسفی و همکاران (۱۳۹۳) است. باوجدان بودن و مسئولیت‌پذیری با صفاتی همچون کفایت، نظم، وظیفه‌شناسی، خویشتن‌داری و متانت و اراده در ارتباط است. از این‌رو، نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد که باوجدان بودن و مسئولیت‌پذیری می‌تواند میزان نگرش مذهبی، عمل به باورهای مذهبی و شهادت‌طلبی را در دختران بسیجی پیش‌بینی نماید.

افرادی که در صفت باوجدان بودن نمره بالا می‌گیرند،

مستقیم و غیرمستقیم معنی‌داری دارد. همچنین بین متغیر برون‌زای نوروزگرایی ارتباط مستقیم و غیرمستقیمی با میل به شهادت‌طلبی مشاهده نشد.

براساس این نتایج، برون‌گرایی بر نگرش مذهبی تأثیر مستقیم و مثبت داشت و ارتباط مستقیمی با عمل به باورهای مذهبی نداشت. هرچند تحقیقات پیشین چنین رابطه‌ای را نشان نداده‌اند، اما نتایج این تحقیق با نتایج تحقیق آقاییوسفی و همکاران (۱۳۹۳)، همسو می‌باشد. در تبیین این یافته می‌توان گفت افراد برون‌گرا، مردم‌گرا بوده، فعال و پرانرژی به‌نظر می‌رسند و مایلند بشاش و سر حال و هم‌رنگ جامعه باشند. همچنین دارای خوش‌بینی و انرژی زیاد می‌باشند و در فعالیت‌های اجتماعی اهل همکاری و تعامل هستند. همچنین این افراد ممکن است بتوانند براساس تعامل با جامعه، حمایت‌های اجتماعی بیشتری را به‌خود جلب نمایند.

نتایج دیگر تحقیق نشان داد که انعطاف‌پذیری بر نگرش مذهبی و شهادت‌طلبی اثر مستقیم منفی و عدم تأثیر انعطاف‌پذیری بر عمل به باورهای مذهبی دارد. بیشتر تحقیقات پیشین بر عدم ارتباط انعطاف‌پذیری بر نگرش دینی تأکید دارند (آقاییوسفی، ۱۳۹۳)، تنها تحقیق فیدر (به‌نقل از رز و همکاران، ۲۰۰۵) همسو با تحقیق حاضر، نشان داد که بین انعطاف و دینداری رابطه منفی وجود دارد. دلایل این ارتباط منفی را می‌توان در نوع جامعه آماری تحقیق که شامل کلیه بسیجیان دختر شهرستان فسا می‌باشد، جستجو کرد. از این‌رو، این تحقیق پیشنهاد می‌کند که ویژگی‌های پنج عامل بزرگ شخصیتی دختران بسیجی در مقایسه با غیربسیجیان مورد بررسی و مقایسه قرار گیرد.

نتایج دیگر تحقیق نشان داد که توافق‌پذیری بیشترین تأثیر مستقیم و مثبت بر شهادت‌طلبی، عمل به

عموماً افرادی هستند که نشانه‌های تمیزی، آراستگی و مرتب‌بودن از خود نشان می‌دهند. از جهتی وجدان‌گرایی به معنای "اداره‌کردن آگاهانه" است و این جنبه از وجدان‌گرایی به عنوان وظیفه‌شناسی قلمداد شده است. افرادی که نمره بالایی در این مقیاس می‌گیرند، به اصول اخلاقی‌شان پایبند بوده و تعهدات اخلاقی‌شان را به‌طور دقیق انجام می‌دهند. از سوی دیگر، کسانی که از نظر تجربه‌پذیری بالا هستند، دامنه وسیعی از تمایلات عقلانی دارند و به دنبال چالش هستند (کاستا و مک کرا، ۲۰۰۲).

همچنین در تبیین این یافته می‌توان گفت در حالی نگرش مذهبی، جستجو برای یافتن عناصر مقدس، معنابابی و تعالی است و عمل به باورهای دینی شامل توانایی پیاده‌سازی و عملی کردن برای استفاده از چنین موضوعاتی است که می‌تواند کارکرد و سازگاری فرد را پیش‌بینی کند و به تولید عناصر ارزشمندی همچون میل به شهادت‌طلبی منجر شود. همچنین می‌توان گفت افراد با نگرش معنوی بالا، از حد جسم و ماده فراتر رفته، حالات روحانی را تجربه می‌کنند و از منابع معنوی در دسترس برای حل مسائل استفاده می‌کنند و خصوصیاتی همچون تواضع، بخشش، نوع‌دوستی یا گذشت را از خود نشان می‌دهند.

نتایج تحقیق اثر مستقیمی از روان‌رنجورگرایی بر نگرش مذهبی، عمل به باورهای مذهبی و شهادت‌طلبی نشان نداد که همسو با تحقیقات پیشین همانند آن ترینر و همکاران (۲۰۱۰)، می‌باشد.

نتایج دیگر تحقیق در زمینه اثرات غیرمستقیم متغیرهای شخصیتی بر عمل به باورهای مذهبی و شهادت‌طلبی نشان داد که برون‌گرایی، توافق و باوجدان‌بودن اثر غیرمستقیم مثبتی بر عمل به باورهای مذهبی دارد، اما انعطاف‌پذیری اثر منفی و غیرمستقیمی بر عمل به باورهای مذهبی و

شهادت‌طلبی دارد. در زمینه ارتباط بعد انعطاف‌پذیری با متغیرهای دینداری نتایج تحقیقات متناقض بوده است. راشک (به نقل از: رز و همکاران، ۲۰۰۵) در مطالعه خود، تفاوت و تمایز بین توافق و تعهد مذهبی را که آلن و اسیکا مطرح کرده بودند، مورد توجه قرار داد. نتایج پژوهش او نشان داد که انعطاف‌پذیری، رابطه مثبت بیشتری با توافق مذهبی نسبت به تعهد مذهبی دارد؛ هرچند هیچ یافته‌ای این نتیجه را تأیید نکرد (رز و همکاران، ۲۰۰۵). در تبیین این یافته می‌توان گفت که ویژگی‌های شخصیتی برون‌گرایی، دلپذیربودن، وجدان‌گرایی و تجربه‌پذیری در واقع همان ویژگی‌های شخصیتی هستند که به‌طور رایج برای نشان دادن هوش معنوی به کار رفته‌اند. این ویژگی‌ها با ماهیت ثابت‌قدمی، وجدان‌گرایی، مهربانی، روشنفکری و خلاقیت مرتبط با سطح بالای رشد هوش معنوی در ارتباط می‌باشند. همچنین افراد با باورهای مذهبی، خود را متکی به قدرت برتری می‌دانند که توان موردنیاز برای رسیدن به موفقیت را به آنها می‌دهد (ملیک و همکاران، ۲۰۱۵).

به‌طور خلاصه مدل شهادت‌طلبی ارائه‌شده، براساس متغیرهای برون‌زای شخصیت و درون‌زای نگرش مذهبی و عمل به باورهای مذهبی، توانست ۷۵ درصد از تغییرات شهادت‌طلبی مدل را تبیین نماید که نشان‌دهنده برازندگی مدل است.

به‌علت محدودیت‌های جمع‌آوری اطلاعات که برای محقق ایجاد شده بود، تحقیق حاضر، تنها روی دختران بسیجی اجرا شد و نمی‌توان نتایج آن را به گروه پسران بسیجی که گروه هدف اصلی با موضوع شهادت‌طلبی است، تعمیم داد. در مجموع، باتوجه‌به اهمیت شهادت‌طلبی در فرهنگ اسلامی و قرآنی و فقدان تحقیقات کیفی و کمی مطلوب در این زمینه، نیاز به تحقیقات بیشتر کاملاً محسوس است.

پی‌نوشت

۶. طریحی، ناصر و صمدی، مه‌رآن (۱۳۹۵). مطالعه رابطه میزان مصرف رسانه‌ای نسل جوان و نگرش آنان به فرهنگ ایثار و شهادت، مطالعات اجتماعی، سال هشتم، شماره سی‌ودوم: ۷۲ - ۵۳.

۷. گال، مردیت؛ والتر بورگ؛ و جويس، گال (۱۳۸۳)، روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی، ترجمه احمدرضا نصر و همکاران، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی و انتشارات سمت.

۸. گروسی فرشی، محمد (۱۳۸۰)، رویکردهای نوین در ارزیابی شخصیت، کاربرد تحلیل عاملی در مطالعات شخصیت، تبریز، نشر جامعه‌پژوه، نشر دانیال.

۹. گلزاری، محمود (۱۳۷۹)، ساخت مقیاس سنجش ویژگی‌های افراد مذهبی و رابطه این خصوصیات با بهداشت روانی آنها، رساله دکتری چاپ‌نشده، تهران؛ دانشگاه علامه طباطبایی.

۱۰. مطهری، مرتضی (۱۳۵۷)، قیام و انقلاب مهدی علیه‌السلام از دیدگاه فلسفه تاریخ و شهید: ۲۷ - ۳۵.

۱۱. ایزدی، راضیه، و عابدی، قدرت. (۱۳۹۴). درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد. تهران: انتشارات جنگل.

۱۲. پورفرج عمران، مجید. (۱۳۹۰). اثربخشی درمان گروهی پذیرش و تعهد بر هراس اجتماعی دانشجویان. مجله دانش و تندرستی. ۶ (۲): ۱ - ۵.

1. Amrai .K., Farahani A., Ebrahimi, M.,& Bagherian V.(2011). Relationship between personality traits and spiritual intelligence among university students]. *Procedia Soc Behav Sci.*;15:609-12.

2. Bell .A., Rajenan. D., Theiler, S. (2012).Spirituality at work: an employee stress intervention for academics? *Int J Busin Soc Sci.* 3(11):83-9.

3. Buckman, R. (1993). Communication in palliative care: a practical guade. In oxford textbook of palliative medicine (doyle, D. Hanks. G. W. C& Macdonald, N. (eds). Oxford medical publications. Oxford.

4. Chlan, K.M., Zebracki, K.,& Vogel ,L.C.(2011). Spirituality and life satisfaction in adults with pediatric-onset spinal cord injury. *Spinal Cor* .:49(3):371-5. DOI: 10.1038/sc.2010.80 PMID: 20603633.

5. Costa, P.T., and McCrae, R.R. (1992). "Revised NEO personality inventory (NEO-PI-R) and NEO five factor inventory (NEO-FFI) professional manual".Psychological assessment resources, Odessa, FL.

1. Venegas
2. Buckman
3. Sigelman
4. Ralph
5. Malik
6. Chlan
7. Unterrainer
8. Hills
9. Moreira
10. Saroglou
11. Venegas & Alvarado
12. Wink
13. Duriez & Soenens
14. Duriez
15. Duff ,R. ,&. Hong
16. Thorson & Powell,
17. Roshdieh
18. Ross
19. Amrai
20. Bell
21. McNeil,
22. Costa, P.T., and McCrae
23. Holland

منابع

۱. قرآن کریم
۲. آقامحمدی، علی و مقدمی، مجید (۱۳۹۰)، بررسی انگیزه‌های شهادت‌طلبی از دیدگاه جامعه‌شناسان (امیل دروکیم، ماکس وبر، دیدگاه مبادله) و نقش نظام آموزشی در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، همایش ملی فرهنگ ایثار و شهادت، قم: دانشکده اصول دین. مندرج در سیویلیکا، ۱۳۹۰.
۳. آقاییوسفی، علی‌رضا؛ صفاری‌نیا، مجید؛ شرفی، محمود و ایمانی‌فر، حمیدرضا (۱۳۹۳)، پیش‌بینی‌کننده‌های شخصیتی گرایش به دین، دوفصلنامه علمی - پژوهشی دین و ارتباطات، سال بیستم‌ویکم، شماره اول (پیاپی ۴۵): ۵ - ۲۶.
۴. انیسی، ج؛ مجدیان، م؛ جوشن لو، م. و گوهری کامل، ز. (۱۳۹۰)، بررسی اعتبار و روایی فرم کوتاه پرسشنامه پنج‌عاملی نئو در دانشجویان، مجله علوم رفتاری، ش ۵: ۳۵۱ - ۳۵۵.
۵. خدایاری‌فرد، محمد؛ شکوهی یکتا، محسن و غباری بناب، باقر (۱۳۷۹)، آماده‌سازی مقیاس نگرش مذهبی دانشجویان، مجله روان‌شناسی دانشگاه تهران، سال چهارم، ش ۳: ۲۸۵ - ۲۶۸.

- Religion, , New York- London: The Guilford Press
18. Roshdieh, S.,Templer, D.,& I ,Cannon, W. G. (1999). The relationship of death anxiety and death depression to religion and civilian war - related experiences in Iranians. 38.
 19. Ross, Ch. F. J., Francis, L. J. & Craig, Ch. L. (2005). Dogmatism, Religion, and Psychological Type, *Pastoral Psychology*, 53, pp.483-497.
 20. Saroglou, V.(2002). Religion and the five factors of personality: A meta-analytic review. *Personality and Individual Differences*. 2002;32:15-25.
 21. Sigelman, C. k. (1999). Life- span human development. col publishing company a division of international Thomason publishing Inc.
 22. Thorson, J. A. & Powell, F. C. (1993). Development and validation of a multidimensional sense of Humor scale. *J Clin Psycho*; 49 (1).
 23. Unterrainer, H.F., Ladenhauf, K.H., Moazedi, M.L, Wallner-Liebmann, S.J.,& Fink A.(2010). Dimensions of Religious/Spiritual Well-Being and their relation to Personality and Psychological Well-Being. *Personality and Individual Differences*. 49:192-197.
 24. Venegas, M. E. s., & Alvarado, O. E. (2010). Factors Related to the Quality of the Dying Process in Cancer Patients. *Rev. Latino- Am. Enfermagem*. 2010 Jul- Aug; 18 (4).
 25. Wink, P., Ciciolla, L., Dillon, M & Tracy, A. (2007). Religiousness, spiritual seeking, and personality: Finding from a longitudinal study, *Journal of Personality*, 75, p.1051.
 6. Duff ,R. ,& Hong ,L. (1995). Age density ,religiosity , and death anxiety in retirement communities. 37.
 7. Duriez, B. (2002), As sheep amidst the wolves: Religion in the social environment, Doctoral Dissertation, Leuven: K. U. Leuven.
 8. Duriez, B., & Soenens, B. (2006). Personality, identity styles, and religiosity: An integrative study among late and middle adolescents, *Journal of Adolescence*, 29, p.119.
 9. Emmons, R.A.(2000). Is spirituality an intelligence? Motivation, cognition, and the psychology of ultimate cocern *International Journal for the psychology of Religion*: 10(1):3-26.
 10. Henningsgaard, J.M.,& Arnau, R.C.(2008). Relationships between religiosity, spirituality, and personality: A multivariate analysis. *Personality and Individual Differences*. 2008;45:703-708.
 11. Hills, P., Francis, L.J., Argyle. M.,& Jackson, C.J.(2004), Primary personality trait correlates of religious practice and orientation. *Personality and Individual Differences*. 2004;36:61-73.
 12. Holland, N. E. (2016). Partnering with a higher power: Academic engagement, religiosity and spirituality of African American Urban Youth. *Education and Urban Society*, 48(4), 299-323.
 13. Malik, S., Riaz, N., & Nazir, S. (2015). Personal spirituality and work attitude among doctors. *Journal of Behavioral Science*, 1 (25), 136-149
 14. McCrae .R.R., Costa, P.T., Terracciano. A., Parker, W.D, Mills, C.J.,& DeFruyt. F, et al.(2002). Personality trait development from age 12 to 18: Longitudinal, cross-sectional and cross-cultural analyses. *Journal of Personality and Psychology*. 2002; 83: 1456 - 1468
 15. McNeil, S. h. (2016). Spirituality in adolescents and young adults with cancer: A review of literature. *Journal of Pediatric Oncology Nursing*, 33(1), 55-63.
 16. Moreira-Almeida, A., Lotufoneto, F., & Koenig, H. (2006). Religiosity and Mental Health: a review, Center for the Study of Religious and Spiritual Problems. Department of Psychiatry, Universidade de São Paulo (USP),São Paulo (SP), Brazil:131-119.
 17. Ralph, W., Hood, Ir., Bernard, S., Brace, H., & Richard, G. (1996), *The Psychology of*